

Lublin, 26 marca 2019 r.

Dr hab. Adam Taracha, prof. UMCS

Katedra Kryminalistyki i Prawa Dowodowego UMCS

w Lublinie

Recenzja

w postępowaniu habilitacyjnym dra Piotra Herbowskiego

I. Uwagi wprowadzające

Przedmiotem recenzji w postępowaniu habilitacyjnym dra Piotra Herbowskiego jest monografia pt. *„Poufne osobowe źródła informacji. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe”*, wyd. „Difin”, Warszawa 2018, ss. 384 przedstawiona do oceny jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w dziedzinie sztuki (t. jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 882, ze zm.) oraz ocena aktywności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej Habilitanta. Do pełnienia funkcji recenzenta zostałem powołany decyzją Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 8 stycznia 2019 roku Nr BCK - I – L – 9180/18.

II. Ocena rozprawy przedstawionej jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r.

1. Wybór tematu i tytuł rozprawy

Wybór tematu rozprawy habilitacyjnej uznać należy za trafny. Dwie istniejące monografie poświęcone problematyce poufnych osobowych źródeł informacji (tajnych współpracowników) nie wyczerpują całości zagadnienia. Praca R. Netczuka *„Tajny współpracownik policji na tle prawnoporównawczym”*

(wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006) odnosi się głównie do rozwiązań przyjętych w W. Brytanii, w znacznie mniejszym stopniu ustawodawstwu polskiemu, które uległo w międzyczasie licznym zmianom (w ciągu 12 lat jakie dzielą obie monografie prawo policyjne nowelizowane było wielokrotnie). Natomiast monografia K. Horosiewicza „*Współpraca policjantów z osobowymi źródłami informacji*” (wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2015), formalnie rzecz biorąc nie jest rozprawą prawniczą. Na jej podstawie K. Horosiewicz uzyskał tytuł doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie. W tym stanie rzeczy przygotowanie całościowego opracowania, w sposób wyczerpujący omawiającego problematykę związaną z poufnymi osobowymi źródłami informacji, głównie w oparciu o metodę formalno-dogmatyczną, należy uznać za celowe. Tytuł rozprawy precyzyjnie wskazuje, że problematyka poufnych osobowych źródeł informacji zostanie omówiona w aspekcie kryminalistycznym i prawnodowodowym.

2. Ocena struktury, zastosowanej metody i treści rozprawy

Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów i wniosków końcowych. Układ pracy, struktura podziału treści na rozdziały i mniejsze jednostki redakcyjne nie budzi wątpliwości.

We *Wstępie* Autor trafnie zauważa, że instytucja poufnych osobowych źródeł informacji przetrwała w polskim ustawodawstwie w postaci praktycznie niezmienionej od 1983 r. – gdy pozostałe formy pracy operacyjnej uległy istotnej zmianie, a także pojawiły się nowe czynności operacyjno-rozpoznawcze. Autor podkreśla, że instytucja ta nie jest w polskim ustawodawstwie nazwana wprost, a skrywana jest wciąż (od 1983 r. – przyp. A.T.) za określeniem „osoby udzielające pomocy niebędące policjantami (funkcjonariuszami, żołnierzami)”. Tytuł pracy wychodzi naprzeciw podnoszonemu od lat postulatowi nazwania wprost tej formy czynności operacyjno-rozpoznawczych.

W rozdziale I *Rola poufnych osobowych źródeł informacji w systemie czynności operacyjno-rozpoznawczych* Autor omawia istotę i znaczenie czynności operacyjno-rozpoznawczych, osobowe i rzeczowe formy pracy operacyjnej, relację poufnych osobowych źródeł informacji (POZI) do innych osobowych źródeł informacji oraz rolę poufnych osobowych źródeł informacji w realizacji funkcji czynności operacyjno-rozpoznawczych. Niewątpliwie bardzo interesujące są dwa podrozdziały nt. *Zasady współpracy z poufnymi osobowymi źródłami informacji* oraz *Poufne osobowe źródła informacji a podstępne zabiegi i zakazy dowodowe*. Z pewnością na aprobatę zasługuje pogląd Autora krytyczny wobec przedstawionej przez W. Daszkiewicza koncepcji tzw. „przedłużonego działania gwarancji procesowych”, która swoim zasięgiem obejmowałaby także czynności operacyjno-rozpoznawcze. Niewątpliwie jest to zagadnienie skomplikowane, budzące szereg kontrowersji i warte, jak to uczynił Autor, dokładnego omówienia.

Rozdział II *Podstawy prawne współpracy z poufnymi osobowymi źródłami informacji – rozważania na tle historycznym i porównawczym* ma charakter typowo deskrypcyjny. Na pozytywną ocenę zasługuje szczegółowe omówienie przez Autora podstaw prawnych współpracy z poufnymi osobowymi źródłami informacji w projektach ustawy o czynnościach operacyjno-rozpoznawczych (s.109 – 126). Projekty te, mimo że prace nad nimi trwały dwie kadencje sejmowe, nie stały się obowiązującym prawem, ale zawarte w nich rozwiązania stanowią dobrą podstawę do rozważań naukowych, tym bardziej, że czasami są kontrowersyjne – na co trafnie wskazuje Autor.

W rozdziale III *Współpraca z poufnymi osobowymi źródłami informacji – pojęcie, warunki, zadania i kategorie* omówiono pojęcie współpracy, motywy podjęcia współpracy, charakter prawny współpracy, ograniczenia przedmiotowe współpracy oraz kategorie poufnych osobowych źródeł informacji. Autor zasadnie przyjmuje, że współpraca z poufnymi osobowymi źródłami informacji nie ma charakteru cywilnoprawnego (poddając rzeczowej krytyce tego rodzaju

poglądy prezentowane w literaturze przedmiotu – s. 157 – 160). W rozdziale tym Autor porusza także kontrowersyjną kwestię współpracy z małoletnimi jako poufnymi osobowymi źródłami informacji (s. 163 – 166). Należy zgodzić się z Autorem, że współpraca służb policyjnych z małoletnimi może przybrać wyłącznie postać epizodycznego przyjęcia informacji (bez ich wynagradzania oraz możliwości zlecania zadań) – małoletni będzie miał wówczas status osoby informującej (anonimowej).

Autor przywołując art. 2 ust. 1 pkt 15 projektu ustawy o jawności życia publicznego stwierdza, że tzw. sygnaliści (osoby fizyczne lub przedsiębiorcy, których współpraca z wymiarem sprawiedliwości polega na zgłaszaniu informacji o możliwości popełnienia przestępstwa przez podmiot, z którym jest związany stosunkiem pracy lub innym) przekazując posiadane informacje organom ścigania i nie ukrywając samego faktu udzielania pomocy oraz swojej tożsamości nie spełniają przesłanki w postaci niejawności współpracy, która pozwoliłaby na zaliczenie ich do poufnych osobowych źródeł informacji (s.185 – 186). Istotnie pogląd taki jest do przyjęcia na gruncie projektu ustawy o jawności życia publicznego, który nie zawiera przepisów regulujących przekazywanie informacji przez sygnalistę w sposób poufny. Można więc przyjąć, tak jak uczynił to Autor, że chodzi tu o przekazywanie informacji w sposób jawny. Jednak w omawianiu tego zagadnienia należy uwzględnić fakt, że w dniu 23 kwietnia 2018 r. Komisja Europejska opublikowała projekt (wniosek) Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ochrony osób zgłaszających przypadki naruszenia prawa Unii {sygn. COM(2018)218 final oraz 2018/0160 (COD)}. Zaznaczyć trzeba, że dotychczas wniosek w sprawie dyrektywy został zaakceptowany przez parlamenty Austrii, Czech, Finlandii, Niemiec, Litwy i Słowacji. Także można założyć, że podobne stanowisko zajmie Polska, gdyż zarówno Rada Ministrów, jak też Sejmowa Komisja do Spraw Unii Europejskiej pozytywnie oceniły regulacje prawne zawarte w omawianej Dyrektywie. Przyjęty w Dyrektywie obowiązek ustanowienia zewnętrznych kanałów

zgłaszania nieprawidłowości i podejmowania działań następnych w związku ze zgłoszeniami obliguje państwa członkowskie do wyznaczenia organów właściwych do przyjmowania i rozpatrywania zgłoszeń (art. 6 ust. 1). Dyrektywa zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia, aby właściwe organy m.in. ustanowiły niezależne i autonomiczne zewnętrzne kanały zgłaszania nieprawidłowości, które będą bezpieczne i zapewnią poufność przekazywanych informacji. Postępowanie ze zgłoszeniami objęte jest zasadami poufności, które muszą zawierać szczegółowy opis okoliczności, w których poufne dane osoby zgłaszającej mogą zostać ujawnione (zapewnienie poufności może nie być możliwe w wyjątkowych sytuacjach, gdy ujawnienie danych jest koniecznym i proporcjonalnym obowiązkiem wynikającym z prawa Unii lub prawa krajowego w kontekście dochodzeń lub późniejszych postępowań sądowych bądź w celu zabezpieczenia wolności innych osób, a szczegółowy opis okoliczności, w których poufne dane osoby zgłaszającej mogą zostać ujawnione musi być jasny i zrozumiały oraz musi być łatwo dostępny dla osób zgłaszających).

Dyrektywa zobowiązuje Państwa członkowskie do wprowadzenia w życie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych niezbędnych do wykonania dyrektywy najpóźniej do dnia 15 maja 2021 r. Wprowadzenie do polskiego systemu prawnego instytucji tzw. sygnalisty będzie musiało zawierać rozwiązania przyjęte w Dyrektywie, czyli przepisy zapewniające poufność postępowania z danymi dotyczącymi osoby zgłaszającej nieprawidłowości. Przyjęcie tych rozwiązań spowoduje, że w ustalaniu relacji między tzw. sygnalistami a poufnymi osobowymi źródłami informacji argument, że jedno źródło informacji działa jawnie (sygnalista) a drugie poufnie (POZI) stanie się nieaktualny. Uwagi powyższe nie powinny być traktowane jako krytyczne (gdyż Autor monografii z 2018 r. biorąc pod uwagę czas trwania procesu wydawniczego mógł nie mieć możliwości odniesienia się do rozwiązań przyjętych w Dyrektywie), ale jedynie jako wskazanie, że przyszła polska ustawa o sygnalistach będzie musiała zawierać rozwiązania odmienne od tych, do których

odnosił się Autor.

Rozdział IV *Wykorzystanie informacji od poufnych osobowych źródeł informacji i zagrożenia związane ze współpracą* obejmuje zagadnienia kluczowe z punktu praktyki zarówno w obszarze czynności operacyjno-rozpoznawczych jak i postępowania karnego. Autor szczegółowo omawia zagrożenia związane ze współpracą z poufnymi osobowymi źródłami informacji, w sytuacji gdy funkcjonariusz operacyjny jest pomawiany przez tajnego współpracownika. Należy podzielić pogląd Autora, że występowanie przez prokuratorów z wnioskami o zastosowanie tymczasowego aresztowania wobec pomawianych funkcjonariuszy w sprawach, gdy poza pomówieniem nie dysponują żadnymi innymi dowodami (co niestety zdarza się w praktyce) stwarza poważne zagrożenie dla prawidłowego funkcjonowania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości (s. 214).

W rozdziale V *Model współpracy z poufnymi osobowymi źródłami informacji* Autor omawia sposoby oceny pracy funkcjonariuszy z poufnymi osobowymi źródłami informacji (zadając pytanie „statystyka czy efektywność?”), wynagradzanie poufnych osobowych źródeł informacji oraz system nadzoru nad współpracą z poufnymi osobowymi źródłami informacji. Niewątpliwie na uwagę zasługuje podrozdział *Alternatywne systemy kontroli* (poufnych osobowych źródeł informacji – przyp. A.T.). W ramach tej kontroli Autor omawia możliwości wykorzystania poligrafu, analizatora głosu i badań pismoznawczych. Za szczególnie wartościowe uznać należy rozważania dotyczące wykorzystania poligrafu (Autor problematyką badań poligraficznych zajmuje się już od wielu lat).

Rozdział VI (ostatni) *Udział prokuratury w procedurach związanych z poufnymi osobowymi źródłami informacji* obejmuje szereg istotnych zagadnień takich jak relacje czynności operacyjno-rozpoznawczych do czynności procesowych, obecny i proponowany model prokuratorskiej kontroli czynności operacyjno-rozpoznawczych oraz autorską koncepcję „Informatora śledczego”.

Tym określeniem Autor obejmuje te spośród poufnych osobowych źródeł informacji, które podejmują współpracę z organami ścigania w zamian za odstąpienie od pociągnięcia ich do odpowiedzialności karnej. Problem wykorzystania w procesie pozyskiwania poufnych osobowych źródeł informacji w oparciu o tzw. materiały obciążające budzi w polskiej literaturze przedmiotu szereg kontrowersji. Podobnie jak przy instytucji świadka koronnego także wykorzystanie „informatora śledczego” powoduje konieczność odstąpienia od zasady legalizmu. Autor buduje spójną koncepcję tej instytucji, wzorując się na instytucji świadka koronnego. Zasadniczą różnicę stanowi moment nawiązania współpracy z POZI - musi to nastąpić jeszcze przed przedstawieniem zarzutów (w odróżnieniu od instytucji świadka koronnego, którym jest podejrzany). Postępowanie przygotowawcze, w którym odstąpiono od przedstawienia zarzutów karnych POZI, może zostać podjęte (Autor błędnie określa jako „wznowione” s. 345), jeśli świadomie nie ujawnił on wszelkiej posiadanej wiedzy dotyczącej obszaru objętego umową. Z pewnością jest to propozycja warta rozważenia.

W zamykających pracę *Wnioskach końcowych* Autor w dwudziestu punktach zawarł ocenę dotychczasowych regulacji prawnych dotyczących poufnych osobowych źródeł informacji oraz przedstawił propozycje zmian. Właśnie ta część pracy, będąca swego rodzaju podsumowaniem, ukazuje całą złożoną problematykę wykorzystania poufnych osobowych źródeł informacji zarówno w działaniach operacyjno-rozpoznawczych oraz w postępowaniu karnym.

Formalna strona pracy prezentuje wysoki poziom, a nieliczne błędy redakcyjne, czy wręcz literowe (np. w spisie literatury na s. 367 w poz. R. Jaworski błędnie podano tytuł pracy „*Opinia z ekspertyzy poligraficznej jako dowód obciążający*”, gdy powinno być „*odciążający*”) są, jak się wydaje, trudne do uniknięcia.

Praca dr Piotra Herbowskiego pt. „*Poufne osobowe źródła informacji. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe*” stanowi solidne studium dogmatycznoprawne z obszaru subdyscypliny naukowej, którą należałoby określić jako prawo policyjne. Jest to kolejna monografia naukowa (wśród nadal dość nielicznych), która z pewnością przyczyni się do rozwoju tej subdyscypliny naukowej. Praca zawiera także bardzo cenne uwagi dotyczące praktycznych problemów wykorzystania POZI w pracy organów ścigania, które są efektem zawodowych doświadczeń Autora.

Konkluzja

Uważam, że monografia dr Piotra Herbowskiego pt. „*Poufne osobowe źródła informacji. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe*”, przedstawiona do oceny jako osiągnięcie naukowe, jest dziełem dojrzałym, o znacznych walorach poznawczych i stanowi znaczny wkład Autora w rozwój nauk prawnych w rozumieniu z art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r.

II Ocena aktywności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej w rozumieniu art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r.

Na dorobek naukowy dr Piotra Herbowskiego składają się (oprócz recenzowanej pracy przedstawionej do oceny jako osiągnięcie naukowe): jedna monografia (*Badanie poligraficzne jako metoda weryfikacji wersji śledczych*, Warszawa 2011), pięć redakcji monografii naukowych (wszystkie we współautorstwie), 21 artykułów naukowych w czasopismach (w tym 6 z innymi współautorami), 18 artykułów (rozdziałów) w monografiach wieloautorskich (w tym 6 z innymi współautorami) 1 głosę (współautorstwo). Podkreślić należy, że osiem artykułów naukowych Dr Piotr Herbowski opublikował w języku angielskim. Przed uzyskaniem stopnia doktora nauk prawnych Habilitant

opublikował 8 artykułów naukowych (w czasopismach i pracach zbiorowych), co uznać należy za typowy dorobek dla tego okresu aktywności naukowej.

W dorobku naukowym Habilitanta wyróżnić można kilka nurtów, które mieszczą się w obszarze takich dyscyplin naukowych jak kryminalistyka, postępowanie karne (głównie prawo dowodowe) i subdyscyplina prawo policyjne.

Wśród tematyki kryminalistycznej dominuje wyraźnie problematyka związana z badaniami poligraficznymi (jedna monografia, dziesięć artykułów i jedna glosa). Należy zwrócić uwagę na dość szeroki zakres zagadnień, którymi zajmuje się Habilitant w tym obszarze badawczym. Zainteresowania Habilitanta obejmują zarówno problematykę kryminalistyczną (m.in. *Badanie poligraficzne jako metoda weryfikacji wersji śledczych*, *Rola poligrafu w sprawach napadów na placówki bankowe*), prawnodowodową (*Stosowanie poligrafu na podstawie art. 192a 2 k.p.k.*, *Poligraf a prawo do obrony*, *50 lat badań poligraficznych w polskim procesie karnym*) oraz problematykę karnoprosesową i kryminalistyczną (*Badanie poligraficzne jako element zarządzania ryzykiem w procesie weryfikacji informacji przekazywanych przez kandydata na świadka oraz świadka koronnego*, *Polygraph Examination as a effective method of alibi verification*, *The Significance of Polygraph Methods in Polish Investigations*). Niewątpliwie dorobek Autora w tym obszarze badawczym zasługuje na wysoką ocenę, a Habilitant jest uznanym znawcą problematyki badań poligraficznych.

W obszarze prawa dowodowego (oprócz wskazanych wyżej publikacji dotyczących badań poligraficznych) prace Habilitanta koncentrują się wokół czynności procesowych i opinii biegłego (m.in. *Okazanie mowy w polskiej praktyce śledczej*, *Perspektywy wykorzystania ekspertyzy hipnologicznej w postępowaniu karnym*, *Rola ekspertyzy antropologicznej podczas weryfikacji wyników okazań osób*, *Czynności wykrywcze i dowodowe w sprawach przestępstw seksualnych – teoria a praktyka*).

Problematyka czynności operacyjno-rozpoznawczych stanowi obecnie główny obszar zainteresowań badawczych Habilitanta. Oprócz monografii „*Poufne osobowe źródła informacji. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe*”, w obszarze tym mieszczą się też liczne artykuły naukowe (m.in. *O dopuszczalności prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych w jednostkach penitencjarnych*, *Prison Informers: The Prospects of the Use them in Poland*, *The Problem of Proper Supervision of Superiors over Remunerating Personal Sources of Information*, *Voicd Analyser and New Possibilities in Control of Informants*, *Some problems of cooperation of police officers with informants*, *Falszerstwa dokumentów operacyjnych a badania pismoznawcze*). Cytowane prace (a także omówiona wyżej monografia pt. „*Poufne osobowe źródła informacji. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe*”) pozwalają na zaliczenie Dra Piotra Herbowskiego do wąskiego grona znawców problematyki czynności operacyjno-rozpoznawczych.

Problematyką odpowiedzialności dyscyplinarnej Habilitant zajmował się w dwóch artykułach (*Zasada domniemania niewinności w postępowaniu dyscyplinarnym policjantów – wybrane zagadnienia*, *Wykorzystanie metod badawczych socjologii prawa przy rozważaniach nad istotą odpowiedzialności dyscyplinarnej*).

Na podkreślenie zasługuje też aktywność Dra Piotra Herbowskiego w pracach redakcyjnych - Habilitant był współredaktorem 5. monografii naukowych (prac zbiorowych).

Dr Piotr Herbowski brał czynny udział (z wygłoszonym referatem) w 13. konferencjach krajowych i 8. międzynarodowych. Niewątpliwie jest to aktywność znacznie wykraczająca ponad przeciętną. Dorobek naukowy Dra Piotra Herbowskiego jest więc ilościowo i merytorycznie znaczący.

Także istotny jest dorobek Habilitanta w obszarze działalności dydaktycznej i organizacyjnej. Dr Piotr Herbowski prowadził zajęcia dydaktyczne (wykłady, seminaria, warsztaty i konwersatoria) z 12. przedmiotów

(m.in. z kryminalistyki, kryminologii, postępowania karnego, prawa karnego materialnego, psychologii sądowej). Dr Piotr Herbowski realizował więc wszystkie możliwe formy zajęć dydaktycznych z podstawowych przedmiotów z obszaru nauk penalnych. Ponadto Dr Piotr Herbowski jest promotorem 50. prac magisterskich (jedna z nich została wyróżniona w XVII Edycji Konkursu im. prof. Tadeusza Hanauska na Pracę Roku z Dziedziny Kryminalistyki), sprawuje także opiekę nad doktorantami w dwóch przewodach doktorskich jako promotor pomocniczy. Dr Piotr Herbowski sprawuje także opiekę nad Studenckim Kołem Nauk Penalnych (od 2013 r. do chwili obecnej) oraz jako tutor studentów (po 4. studentów Wydziału Zamiejscowego SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego w Poznaniu – kierunku prawo od roku akademickiego 2015/2016). W tym stanie rzeczy działalność dydaktyczną Habilitanta należy ocenić bardzo wysoko.

Dr Piotr Herbowski wykazał się także dużą aktywnością w działalności organizacyjnej. Do najbardziej odpowiedzialnej należy zaliczyć funkcję kierownika organizacyjnego kierunku „Prawo” na Wydziale Zamiejscowym w Poznaniu SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego pełnioną w okresie od 1 kwietnia 2017 r. do 30 września 2017 r. Habilitant pełni obecnie funkcje członka Wydziałowej Komisji Finansowej oraz członka Komisji ds. Badań Wydziału Zamiejscowego SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego w Poznaniu.

Konkluzja

Dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny dr Piotra Herbowskiego uznać należy za znaczny w rozumieniu art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

III. Konkluzja końcowa

Uważam, że monografia dr Piotra Herbowskiego pt. *„Poufne osobowe źródła informacji. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe”*, przedstawiona do oceny jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w dziedzinie sztuki spełnia przewidziane w tym przepisie wymagania i może być podstawą dalszych czynności w postępowaniu habilitacyjnym.

Także pozostały dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny Habilitanta jest znaczny w rozumieniu art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym i uzasadnia przeprowadzenie dalszych czynności przewodu habilitacyjnego.

Dr hab. Adam Taracha, prof. UMCS